

SELÇUKLULAR'DA AV HUNTING PRACTISE OF SELJUKS

Erdoğan MERÇİL*

Öz

Türkler tarafından spor ve savaşa hazırlık amacıyla yapılan av, hükümdarlar için dinen helâl sayılmıştır. Bu sebeplerden dolayı da Selçuklular dönemindeki önemli faaliyetlerden biri olmuştur. İlk Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in avlandığına dair bilgiler bulunduğu gibi Sultan Melikşah (1073-1092)'ın av merakının en üst seviyede olduğu bilinmektedir. Öyle ki o, avlamış olduğu ahı ve yaban eşeklerinin tırnaklarından minareler yaptırmıştır. Diğer taraftan Melikşah'ın oğlu Sultan Muhammed Tapar (1105-1118) da av için kullanılan köpek ve parsları seçmek hususunda çok itina göstermiş, Sultan Sencer de avlanan hükümdarlardan biri olmuştur. Selçuklu hanedan mensuplarındaki av merakı, Irak Selçuklu Sultanı Mahmud b. Muhammed Tapar döneminde de devam ettirilmiştir. Rivayete göre onun altın tasmalı 400 (dört yüz) köpeği vardı. Ayrıca İran coğrafyasından uzakta kurulmuş olan Türkiye Selçuklu sultanları da av faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Selçuklular, Melikşah, Av, Şikâr, Eğlence

Abstract

Hunting that was performed as a kind of sports and in order to get ready for a battle by Turks, was considered as halal for the rulers. For that reason, it was one of the important activities during the period of Seljuks. Not only do we have information on that Tughril Beg, the first Sultan of Seljuks, went hunting but also we know that Sultan Malik-shah (1073-1092) had the strongest interest in hunting. He also had minarets built up with the nails of gazelles and wild asses that he hunted. On the other hand, Malik-shah's son Sultan Muhammad Tapar (1105-1118) was attentive to choose hounds and leopards that were used for hunting, and Sultan Sanjar was one of the rulers

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye, erdmencil@gmail.com.

going hunting. Hunting interests of the members of the Seljuk Dynasty also went on during the period of the Sultans of the Iraq Seljuks. The rumour has it that he had 400 (four hundred) golden collared dogs. The Sultans of the Sultanate of Rum established away from the Iranian geography also went on hunting practises.

•

Keywords

Seljuks, Malik-shah, Hunting, Ravin, Entertainment

Türkler'de av; bir spor ve de savaşa hazırlanma olarak yapılmakta olduğu için tabiatıyla Selçuklular'da da aynıyla icrâ edilmekteydi¹.

Selçuklular'da Tuğrul Bey (1040-1063)'in askerleriyle ava çıktığı ve şölenler tertiplelediği zikredilmektedir². Onun **emîr-i şikârları**'ndan birisi muhtemelen Amidülmülk Kündürî idi³.

Öte yandan Sultan Alp Arslan (1063-1072) ile ilgili bir av hikâyesi de ilgi çekicidir; Malazgirt Savaşı (1071)'nden önce sultan bir gün yüz süvariyle ava çıkmış, fakat düşmanları onu adamlarıyla beraber esir etmişlerdi. Ancak düşmanları onun sultan olduğunu anlamamışlar, Alp Arslan daha sonra Vezir Nizâmülmülk'ün akıllı davranışı ile esirlikten kurtulmuştu⁴. Sultan Alp Arslan Bizans ile savaşmak üzere Malazgirt'e giderken Mervânî Emîri Ebü'l-Hasan Sa'id ile kardeşi Nizâmeddîn arasında başa geçmek için bir rekabet bulunmaktaydı. Sultan Meyyâfârîkîn (Silvan)'e ulaştıktan sonra **ava çıkmış** ve dönüşünde Nizâmeddîn'e saltanat hil'atleri vererek Meyyâfârîkîn'e emîr atamıştı⁵.

Malazgirt Savaşı sonrası İmparator Romanos IV. Diogenes huzura getirildiğinde Alp Arslan'ın yanında doğanı (baz) ve av köpeği bulunmaktaydı⁶.

¹ Bk. A. Caferoğlu, "Türklerde Av Kültü ve Müessesesi", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 25-29 Eylül 1970, I. cilt, Ankara 1972, s. 169-175; M. Said Polat, "Göçebe Türklerde Avcılık", *Av ve Avcılık Kitabı*, Editörler E. G. Naskali-H. O. Altun, İstanbul 2008, s.55-63.

² Bk. Nizâmülmülk, *Siyaset-Nâme*, Ankara 1999, s. 89; A. Özaydın, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi* (485-498/1092-1104), İstanbul 2001, s. 180; Aynı mlf., "Av", *DİA.*, s. 103.

³ Bk. A. Özaydın, "Kündürî", *DİA.*, s. 554. Bu olayı teyid eden bir bilgede de, "Amidülmülk, Tuğrul Bey'e Hârezm eyâletinde isyan ettiğinde, sultan onu ahıra (istabl) gönderdi ... sonra da onu (av) köpeklerine (segân) baksın diye **seg-hâne (köpek-evi)**'ne yolladığı" zikredilmektedir, bk. Necmeddîn Ebü'l-Recâ' Kumî, *Tarihü'l-Vüzerâ*, nşr. Muhammed Taki Dâniş Pejuh, Tahran 1363, s. 99.

⁴ Bk. Raşîd Al-Dîn Fazlallâh, *Câmi' Al-Tavârih*, II. Cild 5. Cüz *Selçuklular Tarihi*, Yayınlayan Ahmed Ateş, Ankara 1960, s. 32-33/Trk. trc. *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, Trk. Trc. E. Göksu-H. H. Güneş, İstanbul 2014, s. 80. Buna mukabil, 'Akılî (*Âsârü'l-Vüzerâ*, tashih, Mîr Celâleddîn Huseynî Urmevî, Tahran hş. 1337, s. 207), Melikşah'ın av sırasında Bizans imparatoruna (Kayser-i Rum) esir düştüğünü zikretmektedir. Ayrıca bk. Hamdullâh Müstevfî Kazvinî, *Tarih-i Güzide*, nşr. Abdül-Huseyin Nevaî, Tahran hş.1336-1339, s. 435.

⁵ Bk. Ali Sevim, "Sibt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Ayan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alp Arslan Dönemi", *Belgeler*, sayı 23, Ankara 1999, s. 47; *Târih Al-Fârîqî*, By İbn Al -Azraq Al-Fârîqî, ed. B. A. L. Awad, Beyrut 1974, s. 187.

⁶ Bk. İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb min Tarihi Haleb, İslâm kaynaklarına göre Malazgirt savaşı* (metinler ve çevirileri, F. Sümer-A. Sevim, Ankara 1971, s. 53.

Ayrıca sultan avladığı her bir av için bir sadaka vermekteydi⁷. Selçuklu âilesi içinde avı en çok sevenlerden biri Sultan Melikşah (1073-1092) olup, onun avda âdeti, her vurduğu av hayvanı için fakirlere (dervişlere) bir **Mağrib dinarı (Dinar-ı zer-i surh)** vermesiydi. Rivayete göre, avladığı bütün hayvanları saymış, bunların sayısı onbine (10.000) ulaştığından onbin altın sadaka dağıtmıştı. Sultan Irak ve Horasan'a kadar her av avlanacak yerde (**şikergâh**), avladığı ahu ve yaban eşekleri tırnaklarından minareler (kuleler) yaptırmıştı. Nitekim Mekke yolu üzerinde Rahbe yakınlarında Sübey (Sebiî-Sübi?)⁸e ulaştığında orada bir minare yaptırmıştı. Bu minarenin taşları arasına, oraya giderken avlamış olduğu geyiklerin boynuzları ile yaban eşeklerinin tırnaklarını koydurmuştu. Bu minare İsfahanî eserini yazdığı sırada hâla mevcut olup, **minaretü'l-kurun**⁹ olarak meşhurdu. Rivayete göre burada dörtbin (4.000) hayvan boynuzu vardı. Bunun bir aynısını İsfahan'da/Mâverâünnehr'de de yaptırmıştı¹⁰. Ayrıca avı çok bulduğu yerlerde; Mâverâünnehr'de Arap çölünde Merc (?), Huzistan ve İsfahan vilayetinde de eserler bırakmıştır¹¹. Sultan Melikşah 472 Receb/Aralık 1079'da avlanmak için Huzistan (Ahvâz)'a gitmişti¹². Melikşah üzüntülü ve sevinçli zamanlarında da ava çıkmaktaydı. Nitekim oğlu Davud 11 Zilhicce 474/12 Mayıs 1082'de İsfahan'da öldüğünde cenazesi defnedilinceye kadar orada duramamış

⁷ Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak, Cilt I (İnceleme-Tecüme)*, yay. Ali Ertuğrul, Ankara 2014, s. 432.

⁸ Bu yeri Sibî, Meşhedü'n-Necef ile Kûfe arasında olarak zikretmektedir, bk. Ali Sevim, "Sibî İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III. Sultan Melikşah Dönemi", *Belgeler*, Sayı 24, Ankara 2000, s. 72.

⁹ Sibî bu ismi "Ümmü'l-kurûn (Boynuzlar Anası) olarak zikretmektedir, bk. aynı eser, s. 72

¹⁰ Bk. Bundârî, *Histoire des Seldjucides de l'Iraq par al-Bondârî D'apres's Imad ad-din Kâtib al-İsfahânî*, Texte Arabe nşr. Th. Houtsma, Lieden 1889, s. 69-70/Trk. trc. K. Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943, s. 69; Sadruddin Ebu'l-Hasan Nâsır İbn 'Ali El-Huseynî, *Ahbâr üd-Devlet is-Selcukiyye*/Trk. trc. Necati Lügal, Ankara 1943, s. 50; İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi, el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X. cilt, Trk. trc. A. Özeydin, İstanbul 1987, s. 142,183; İbnü'l-Cevzî, Trk. trc. s. 573,596; Sibî, *Belgeler*, sayı 24, s. 72; Mîrhand, *Târîh Ravzatü's-Safâ*, Tahan h. 1339, IV. s. 281; İ. Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 94; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara 1965, s. 161; Özeydin, "Av", *DİA*. s. 103. Hamdullâh Kazvîni (*Tarih-i Güzide*, Abdül-Hüseyn Nevâî, Tahran hş. 1336-1339, s.437/Trk. trc. ed. Erkan Göksu, (s. 45) İran ve Turan'da yaban eşiği toynaklarından birçok minare yaptı, olarak zikretmektedir.

¹¹ Bk. Râvendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman, *Râhat-Üs-Sudûr Ve Âyet-Üs-Sürûr*, çeviren Ahmed Ateş, Ankara 1957, I. s. 129; Reşidü'd-dîn Fazlullah, s. 48 /Trk. trc. s. 92.

¹² Bk. Ali Sevim, "İbnü'l-Cevzî'nin "El-Muntazam" Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler", *Prof. Dr. Ali Sevim Makaleler 2*, Yayına Hazırlayanlar E. S.Yalçın-S. Özbek, Ankara 2005, s. 559; Sibî, *Belgeler*, sayı 24, s. 36/İbnü'l-Esir, Trk. trc. X, s. 111; Kafesoğlu, aynı eser, s. 197.

ve bir ay sonra ava çıkmıştı¹³. Melikşah'ın kızı Mehmelek Hatun ile Halife Muktedî için evlilik hazırlıkları yapıldığı sırada da sultan avlanmak için Bağdat'dan ayrılmış ve üç gün sonra avdan geri dönmüştü (Safer 480/Mayıs-Haziran 1087). Daha sonra da Isfahan'a gitmişti¹⁴.

Öte yandan Sultan Melikşah, Nizâmülmülk hakkında dedikodu yapan Ebu'l-Mehasin'ı tutuklatıp Save Kalesi'ne gönderdi. Orada Ebu'l-Mehasin'in gözleri oyulup sultana yollandı. Melikşah bu oyulmuş gözlerin av köpeklerine atılmasını emretti (476/1083-1084)¹⁵

Tâcüddevle Tutuş 484/1091'de Bağdat'da bulunan Melikşah'ın yanına gittiğinde, sultan bu sırada da avda idi¹⁶. Öte yandan Münkizoğulları'ndan Üsâme b. Mürşid (öl.584/1188)¹⁷, kendi biyografisinde avlanma usulleriyle ilgili bilgilerinde bulunduğu eseri *Kitâbü'l-İtibar'* da iyi bir avcı olan babasının Isfahan'a Sultan Melikşah'ın sarayına gittiğini belirtmektedir¹⁸. Avı çok seven iki kişinin konuşmaları sırasında muhtemelen avcılık da ön plana çıkmış olmalıdır.

Sultan Melikşah'ın ölümüyle ilgili rivayetlerden biri de av ile ilgilidir. Melikşah Bağdat'da Ramazan Bayramı namazından sonra ava çıkmış, bu esnada av etinden yemiş, ateşli sıtmaya (hummaya) tutulup terlemişti, hattâ kan aldırmış ise de bu işlemde yeteri kadar kan alınmadığı için ölmüştür (19 Kasım 1092)¹⁹.

Sultan Melikşah seferler esnasında da her fırsatta ava çıkmakta idi. Bu nedenle onun devlet işlerini bütünüyle Nizâmülmülk'e bıraktığı şeklindeki, "Ülke resmen ve ismen sultanın olmakla birlikte gerçekte ise Nizamı'na kavuştu. Sultan, ancak taht işlerini yapar, eğlence ve av ile meşgul olurdu"²⁰ ifadesi, belki amcası Kavurd'un isyanı sırasında gerçekleşmiş olup, daha sonraki dönemde haksız bir yorumdan öteye gitmemektedir.

¹³ Bk. İbnü'l-Cevzi, Trk. trc. s. 562; Sibî, *Belgeler*, sayı 24, s. 45; İbnü'l-Esir, Trk. trc. X, s. 116.

¹⁴ Bk. İbnü'l-Cevzi, Trk. trc. s. 576; Sibî, *Belgeler*, sayı 24, s.74; İbnü'l-Esir, Trk. trc. X, s. 145-146; Kafesoğlu, aynı eser, s.98.

¹⁵ Bk. İbnü'l-Cevzi, Trk. trc. s.568.

¹⁶ *Biyografilerle Selçuklular Tarihi, İbnü'l-Adîm Buğyetü't-taleb fi Tarihi Haleb(Seçmeler)*,Çeviri.notlar ve açıklamalar Ali Sevim, Ankara 1982, s. 65; Müneccimbaşı Ahmed b.Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi I*, Yayınlayan A. Öngül, İzmir 2000,s.216.

¹⁷ Hayatı ve eseri hakkında bk. A.Sevim, "İbn Münkiz", *DİA.*, s. 221; A. Özeydin, "Münkiz (Beni Münkez)", *DİA.*, s. 16.

¹⁸ Bk. Üsâme İbn Münkiz, *İbretler Kitabı (Kitab El-İ'tibar)*, Çeviren Yusuf Z. Cömert, İstanbul 1992, s. 270.

¹⁹ Bk. İbnü'l-Cevzi, Trk. trc. s. 604; İbnü'l-Esir, Trk. trc. X, s.181; İbnü'l-İbrî, *Târîh Muhtasar el-Düvel*, Anton Sâlhânî, Lübnan 1983, s. 337;Handmîr, *Düstur el-Vüzerâ*, tashih ve giriş, Sa'îd Nefisî, Tahran 1317, s. 168; Hamdullah Müstevfi, s. 439/Trk. trc. s.49; Müneccimbaşı, I, s. 65; Kafesoğlu, aynı eser, s. 208.

²⁰ Bk. İbnü'l-Adim, Trk. trc., s. 41.

Sultan Melikşah ava olan ilgisi nedeniyle Ebû Tâhir Hatunî'ye bu hususta bir *Şikâr-Nâme* (avcılığa ve sultanın avlarına dair) adlı bir eser yazdırmıştı²¹.

Sultan Muhammed Tapar (1105-1118) da **av köpeklerini** ve **parsları** seçmek hususunda çok itina göstermekte idi. Bu avcı hayvanlardan ancak maksada elverişli gördüklerini toplardı. Av köpeğinin soyuna sopuna, kimden çıkmış ve kimin eline geçmiş olduğunu araştırmakta idi²². Muhammed Tapar da ava meraklı idi. Berkyaruk ile taht için mücadele ettiği sırada (Kasım-Aralık 1102), bir gün Erdebil ile Beylekan arasında avlanmaya çıktı ve askerlerinden ayrıldı. Sultanın gafil bir anında üzerine bir kaplan hücum edip onu pazısından yaraladı ise de, o hemen bir bıçak alıp kaplanın karnını yarıp atundan aşağı atarak ölümden kurtuldu²³. Sultan Sencer de ava çıkmakta idi²⁴. Sencer Karahanlılar'a karşı Maverâünnehr'e 524/1129-1130 yılında sefere çıktığında av yerinde yeni hizmete alınmış bir grup asker ve köle tarafından öldürülmek istenmişti²⁵. Öte yandan Sencer esir düştüğü Oğuzlar'ın elinden, zağnos kuşuyla²⁶ avlanmak bahanesiyle kurtulmuştu²⁷.

Irak Selçuklu sultanları arasında Mahmûd b. Muhammed Tapar (1118-1131) av konusunda zikri geçen bir hükümdar idi. Özellikle *Câmi'ü't-Tevârih*²⁸ de av konusu ile ilgili olarak önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre sultan, "güvercin, kafes kuşları, sunkur, şahin, doğan ve atmacalar, bozdoğanlar²⁹, (av) köpekleri ve parslara büyük bir sevgisi olup, melikler ve sultanlara lâyük olan bu hayvanları beslerdi. Vaktinin (neredeysse) tamamını memleket işlerinden çok, bu sadık dostlarını beslemek ve onlarla vakit geçirmekle harcardı. Altın tasmalı dörtyüz (400) köpeği vardı ve bunlardan bazılarının süslü ipek tasmalı, altın sırmalı çulları vardı. Av yeri, çayırılık ve ova olan her yerde bulundu. Kuş uçurup, ceylan koşturdu. Vahşi hayvanlar ve kuşlar avladı".

²¹ Bk. Ravendî, Trk. trc. I, s. 128-129; Reşîdü'd-Fazlullah, s. 47/Trk. trc. s. 92; Kafesoğlu, s. 193; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 2,161.

²² Bk. Bundarî, Arapça metin, s. 102/Trk. trc. s. 103-104. Ayrıca bu müellif, sultanın av köpeklerini seçme hakkında gösterdiği itinayı, devlet adamlarını tercihte kullanmadığını ifade etmektedir.

²³ Bk. İbnü'l-Esir, Trk. trc. X, s. 293.

²⁴ Bk. aynı eser, Trk. trc. XI, s. 81.

²⁵ Bk. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çevr. Mürsel Öztürk, Ankara 1998, s. 250.

²⁶ Şahin cinsinden bir kuş, bk. *Örnekleleriyle Türkçe Sözlük*, 4, S-Z, Ankara 1996, s. 3290.

²⁷ Bk. Ravendî, Trk. trc. I, s. 179; *Tarih-i Güzide*, s. 452; Cüveynî, Trk. trc. s. 256; Hamdullah Kazvinî, s. 452/Trk. trc. s. 77. M. A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: II. İkinci İmparatorluk Devri, Ankara 1984, s. 456.

²⁸ Fazla bilgi için bk. s. 106-108/Trk. trc. s. 128-130; *The Saljuknâme of Zahir al-Dîn Nishâpûrî*, ed. A. H. Morton, Antony Rowe 2004, s. 70.

²⁹ Doğan'ın bir cinsi, *Örnekleleriyle Türkçe Sözlük*, 1,A-E, Ankara 1995, s. 380.

Bir rivayete göre³⁰, bu dörtyüz avcı hayvan köpek (seg), yüz (pars), Arslan (şîr), kaplan (bebr), karakulak-vaşak (siyahgûş)'dan oluşmakta idi ve hepsinin altın gerdanlığı-tasması (kıladey-i zer) vardı. Bu hayvanlara Zagnos kuşu ve zağar³¹ da eklenmektedir³².

Sultan Mahmûd Safer 515/Nisan-Mayıs 1121'de bir av sonrası Bağdat'a dönmüştü³³.

Ava meraklı olan Irak Selçuklu sultanlarından biri de Mes'ûd idi. O av hususunda doyumuz olup, tek başına arslan öldürmekte usta idi, sırf bu iş için yetiştirilmiş bir atı vardı³⁴.

Sultan Mahmûd'un av hayvanlarıyla ilgili haberini, Sultan Arslanşâh döneminde (1161-1176) zikreden bir kaynağımız da mevcuttur³⁵. Ravendî'deki bir şiire göre (s. 297/Trk. trc. s.283), Arslanşah "Akşam ile kuşluk vaktinde avlanır" dı.

Musul'a hâkim olmak meselesi Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan ile Büyük Selçuklu emîrlerinden Çavlı'yı karşı karşıya getirmişti. İki taraf arasında Hâbur Nehri kenarındaki savaşta, I. Kılıç Arslan mağlup olacağını anladığı zaman nehri geçerek kurtulmak istedi. Fakat kendisinin ve atının zırhlarının ağırlığı ona bu şansı tanımamıştı (3 Haziran 1107)³⁶.

Ancak onun ölümüyle ilgili olarak farklı bir rivayet vardır. Buna göre³⁷, ...Tesadüfen sultan bir gün **av için** atını sürdü, kazayla **Şat suyuna**³⁸ düştü, emirler kendisini kurtarmağa muvaffak olamadılar.

Sultan Gıyâseddîn I. Keyhusrev, aldığı davet üzerine, tekrar tahta geçmek için İstanbul'dan hareket ettiğinde İznik hâkimi Theodoros I. Laskaris Selçuklu

³⁰ Bk. Şebankâreî, Muhammed b. Muhammed, *Mecma' el-Ensâb*, nşr. Mîr Hâşim, Tahran hş.1363, s. 113; Bu anlamlar için bk. M. Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2000.

³¹ Zağar, Bir Cins av köpeği, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* 4, s. 3290; **Tazi**, bk. *Derleme Sözlüğü*, cilt XI, Ankara 1979, s. 4342; Üsâme b. Münkız (Trk. trc., s. 269), babasının Bizans ülkesinden (Anadolu) en iyi cins av hayvanları olan erkek ve dişi zağarlar aldığını zikretmektedir.

³² Bk. Ravendî, s. 205/Trk. trc. I, s.197; Özeydın, "Av", *DİA.*, s. 103.

³³ Bk. Köymen, *İkinci İmparatorluk*, s. 44.

³⁴ Bk. Ravendî, s. 226 /Trk. trc. I, s. 217; Şebânkâreî, s.114; Zahîr al-Dîn Nishâpûrî, s. 74.

³⁵ Bk. Devletşah Semerkandî, *Tezkiret eş-Şu'aray-ı Devletşah Semerkandî*, nşr. Muhammed Abbâsî, Tahran hş. 1337, s. 93; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 2-3 n. 7; H. Kayhan, *Irak Selçukluları*, Konya 2001, s. 272-273; Özeydın, "Av", *DİA.*, s.103.

³⁶ Bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 109; E. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2013, s. 112; A. Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990, s. 62.

³⁷ Bk. *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, Tıpkıbasım ve Türkçe tercüme, Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952, metin, s. 37/Trk. trc. s.24.

³⁸ Burada Şat suyu ile Hâbur nehri kastedilmiş olmalıdır.

şehzadeleri İzzeddîn Keykavus ve Alâeddîn Keykubad'ı rehin almıştı³⁹. Ancak bir gün öğlen namazı sırasında şehzadeler atlara binip bir av yerine hareket ettiler. Nerede bir av görseler onu yere indirdiler. Tesadüfen o ormanda bir yaban domuzuna rastladılar, üzerine saldırılan yaban domuzu Rum ülkesi (Anadolu)'ne doğru kaçmağa başladı. Şehzadeler bu domuzun ortaya çıkmasını hayra yorarak derhal harekete geçtiler. Sonuçta İslâm ülkesinin sınırına ulaştılar.

Gıyâseddîn I. Keyhusrev, Antalya'yı feth ettikten (1207) sonra yeni ülkesini saltanatın kıdemli kullarının yönetimine verdiğinde, o diyarın ormanları ve arazileri dergâh yiğitlerinin payı ve saray hizmetkârlarının **av yeri** olmuştu⁴⁰. Anlaşılacağı üzere sultan emrindeki görevlilere de avlanmak üzere av yeri tahsis etmişti.

Sultan İzzeddîn I. Keykavus Sinop'un fethinden (1214) sonra kışı geçirip baharda Kayseri'ye hareket etti Daha sonra insanlara iyi davranmak, kanunları geçerli kılmak ve davaları karar bağlamak için bütün çabasını harcadı. **Av** ve eğlenceler görevleri aksatmayacak şekilde düzenlendi⁴¹.

İzzeddîn I. Keykavus 1216'da Ermeniler üzerine tertiplediği Kilikya seferinden sonra, Kayseri'de yakın adamlarıyla birlikte çevgan oyunu ve **avla** vakit geçirmişti⁴². II. Leon'un barışı sağlamak için sultana gönderdiği hediyeler arasında hızlı uçan **doğan** ve **şahinler** bulunmaktaydı⁴³. Sultan, II. Leon ile bir anlaşma sağladı ve onun elçilerini kabul edip (1218), elçilerin gönüllerini hoş tutmak için her şeyi yaptıktan sonra Antalya kışlağının yolunu tuttu. Burada **kara ve deniz** avıyla günlerini gün etmeye başladı. İzzeddîn I. Keykavus daha sonra Kayseri'ye döndü. Emîrler ise gezinti yerinde sarayda, çevgan oyununda ve **avda** ona kulluk görevini yerine getirdiler⁴⁴.

³⁹ Siyasî olaylar için bk. Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s.203.

⁴⁰ Bk. İbn-i Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b.'Alî el-Ca'ferî er-Rugedî, *El-Evâmîrü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*, Önsöz ve fihristi hazırlayan I. Tıpkıbasım Ankara 1956, s. 101/Trk. trc. İbn Bibî el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî r-Rogadi, *El-Evâmîrü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, *Selçuknâme*, II Tercüme, Çeviren Mürsel Öztürk, Ankara 2014 (ikinci baskı), s. 82-83, 130/Trk. trc. s. 112-113.

⁴¹ Bk. İbn Bibî, s.162 /Trk. trc. s. 189-190.

⁴² Bk. İbn Bibî, s.168/Trk. trc. s. 195; E. Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, İstanbul 2011, s.244.

⁴³ Bk. İbn Bibî, 169/Trk. trc. s. 196; O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 1958, s. 28; Özeydin, "Av", *DİA*, s.103.

⁴⁴ Bk. İbn Bibî, s.171-172/Trk. trc. s.198; Merçil, aynı eser, s.244.

Sultan Alâeddîn I. Keykubad Keykubadiye ve Kubadâbâd saraylarında bulunduğu sırada, bazı günler **ava** çıkardı⁴⁵. Ayrıca Alâ'ye Kalesi'nin dışında av evi (**şikâr-hâne**) yaptırmıştı⁴⁶. Alâeddîn Keykubad Köseadağ Savaşı (1230)'ndan sonra da Kayseri'ye gitmiş, burada günlerini çevganla, **avla**, gezmeye ve gönlünün istediği şeyleri yapmakla geçirmişti⁴⁷.

Sultan Gıyâseddîn II. Keyhusrev, Köseadağ Savaşı (1243)'ndan önce, ordunun toplanmasını beklerken, çevgan oynamak ve **avla** vakit geçirmekte idi⁴⁸. Arap kaynaklarına dayanarak yapılan değerlendirmeye göre⁴⁹, "sultan vahşi hayvanlar besleyerek onlarla oynadığından ve ölümünün bunlardan birinin kendisini ısırması ile vuku bulduğundan bahsederler. Sultan Köseadağ muharebesine de **parsları, köpekleri ve diğer hayvanları** ile gitmişti".

İzzeddîn II. Keykavus, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ve Alâeddîn II. Keykubad'ın müşterek hüküm sürdüğü dönemde Aksaray'daki *Eküçük Dağı* bir av yeri idi⁵⁰.

Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ise Moğollar tarafından öldürülmeden önce onlarla beraber **ava** çıkmıştı (1266)⁵¹.

Selçuklu saray teşkilâtında av kuşları ile avcı hayvanlara bakan ve sultan **ava** çıktığı zaman, beraberinde bulunup, avcılıkla ilgili işlerden sorumlu görevlilerin reisi; **emîr-i şikâr/emîr-i sayd**'dir. Sultanın avcı kuşlarına bakan ve yetiştiren görevliler ise **bazdâr** olarak zikredilmektedir⁵².

Öte yandan eğlence için av avlamak hükümdarlar için helâl olmuştur⁵³.

⁴⁵ Bk. İbn Bibî, s. 310, 356, 452/Trk. trc. 324, 361, 437. Ayrıca Alâeddîn I. Keykubad dönemi için bk. M. Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt, XXI/1, İzmir 2006, s. 75, 79, 81; Merçil, aynı eser, s. 244.

⁴⁶ Bk. İbn Bibî, s. 272/Trk. trc. s. 293.

⁴⁷ Bk. aynı eser, s. 416/Trk. trc. s. 408.

⁴⁸ Bk. İbn Bibî, s. 520/Trk. trc. s. 496; Merçil, aynı eser, s. 245; Ersan aynı eser, s. 80.

⁴⁹ Bk. Turan, *Türkiye*, s. 455.

⁵⁰ Bk. İbn Bibî, s.604/ Trk. trc. s.563.

⁵¹ Bk.İbn Bibî, s. 648/Trk. trc. s. 597.

⁵² Bk. Merçil, *Saray Teşkilatı*, s.127-130.

⁵³ Av avlamak konusunda ve avlanan avın helâl olup olmadığı konusunda Ravendî'nin verdiği bilgiler için bk. s. 432-434/Trk. trc. 398-400.

KAYNAKÇA

- Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşâ*, çevr. Mürsel Öztürk, Ankara 1998.
- Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, Tıpkıbasım ve Türkçe tercüme, Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s.203.
- Bundârî, *Histoire des Seldjucides de l'irâq par al- Bondârî D'apres's Imad ad-dîn Kâtib al-Isfahânî*, Texte Arabe nşr. Th. Houtsma, Liede 1889/Trk. trc. K. Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, İstanbul 1943.
- Caferoğlu, A., "Türklerde Av Kültü ve Müessesesi", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 25-29 Eylül 1970, I. cilt, Ankara 1972.
- Derleme Sözlüğü*, cilt XI, Ankara 1979.
- Devletşah Semerkandî, *Tezkiret eş-Şu'aray-ı Devletşah Semerkandî*, nşr. Muhammed Abbasî, Tahran hş. 1337.
- Ersan, M., "Türkiye Selçukluları'nda Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt, XXI/1, İzmir 2006.
- Hamdullâh Müstevfî Kazvinî, *Tarih-i Güzide*, nşr. Abdül-Huseyin Nevaî, Tahran hş.1336-1339/Trk. trc. ed. Erkan Göksu.
- Handmîr, *Düstur el-Vüzerâ*, tashih ve giriş, Sa'îd Nefisî, Tahran 1317.
- İbn Al-Azraq Al-Fârîqî, *Târîkh Al-Fârîqî* ed. B. A. L. Awad, Beyrut 1974.
- İbn-i Bibî, el-Hüseyn b. Muhammed b.'Alî el-Ca'ferî er-Rugedî, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, Önsöz ve fihristi hazırlayan I. Tıpkıbasım Ankara 1956/Trk. trc.
- İbn Bibî el-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rogadi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, *Selçuknâme*, II Tercüme, Çeviren Mürsel Öztürk, Ankara 2014.
- İbnü'l-İbrî, *Târîh Muhtasar el-Düvel*, Anton Sâlhânî, Lübnan 1983.
- İbnü'l-Adîm, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi*, *İbnü'l-Adîm Buğyetü't-taleb fî Tarihi Haleb (Seçmeler)*, Çeviri, notlar ve açıklamalar Ali Sevim, Ankara 1982.
- İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb min Tarihi Haleb*, *İslâm kaynaklarına göre Malazgirt savaşı* (metinler ve çevirileri, F. Sümer-A. Sevim, Ankara 1971.
- İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi*, *el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, X. cilt, Trk. trc. A. Özaydın, İstanbul 1987.
- Kafesoğlu, İ., *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953.
- Kanar, M., *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2000.
- Kayhan, H., *Irak Selçukluları*, Konya 2001.
- Köymen, M. A., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: II. İkinci İmparatorluk Devri, Ankara 1984.
- Merçil, E., *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2013.
- Merçil, E., *Selçuklular'da Saraylar Ve Saray Teşkilatı*, İstanbul 2011.
- Mîrhand, *Târîh Ravzatü's-Safâ*, Tahan hi. 1339.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel*, *Selçuklular Tarihi I*, Yayınlayan A. Öngül, İzmir 2000.
- Necmeddîn Ebü'l-Recâ' Kumî, *Tarihü'l-Vüzerâ*, nşr. Muhammed Taki Dâniş Pejüh, Tahran 1363.

- Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik'ı (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak, Cilt I (İnceleme-Tecüme)*, yay. Ali Ertuğrul, Ankara 2014.
- Nizâmülmülk, *Siyaset-Nâme*, Ankara 1999.
- Örnekleleriyle Türkçe Sözlük,4, S-Z, Ankara 1996.
- Özaydın, "Av", *DİA*, s. 103.
- Özaydın, "Kündürî", *DİA*.
- Özaydın, A., "Münkiz (Beni Münkez)", *DİA*.
- Özaydın, A., *Sultan Berkıyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001.
- Özaydın, A., *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990.
- Polat, M. Said, "Göçebe Türklerde Avcılık", *Av ve Avcılık Kitabı*, Editörler E. G. Naskali-H. O. Altun, İstanbul 2008.
- Raşîd Al-Dîn Fazlallâh, *Câmi' Al-Tavârih*, II. Cild 5. Cüz *Selçuklular Tarihi*, Yayınlayan Ahmed Ateş, Ankara 1960/Trk. trc. *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)*, Trk. Trc. E. Göksu-H. H. Güneş, İstanbul 2014.
- Râvendî, Muhammed b.Ali b.Süleyman, *Râhat-Üs-Sudûr Ve Âyet-Üs-Sürûr*, çeviren Ahmed Ateş, Ankara 1957.
- Sadrüddîn Ebu'l-Hasan Nâsır İbn 'Ali El-Huseynî, *Ahbâr üd-Devlet is-Selçukiyye*/Trk. trc. Necati Lugal, Ankara 1943.
- Sevim, A., "İbn Münkiz", *DİA*.
- Sevim, Ali, "İbnü'l-Cevzî'nin "El-Muntazam" Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler", *Prof. Dr. Ali Sevim Makaleler 2*, Yayına Hazırlayanlar E. S.Yalçın-S. Özbek, Ankara 2005.
- Sevim, Ali, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Ayan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alp Arslan Dönemi", *Belgeler*, sayı 23, Ankara 1999.
- Sevim, Ali, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III. Sultan Melikşah Dönemi", *Belgeler*, Sayı 24, Ankara 2000.
- Seyfeddîn 'Akılî, *Âsârü'l-Vüzerâ*, tashih, Mîr Celâleddîn Huseynî Urmevî, Tahran hş. 1337.
- Şebankâreî, Muhammed b. Muhammed, *Mecma' el-Ensâb*, nşr. Mîr Hâşim, Tahran hş.1363.
- Turan, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara 1965.
- Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- Turan, O., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 1958.
- Üsâme İbn Münkız, *İbretler Kitabı (Kitab El-İ'tibar)*, Çeviren Yusuf Z. Cömert, İstanbul 1992.
- Zahirüddin Nişaburi, *The Saljuknâme of Zahir al-Din Nishâpûrî*, ed. A. H. Morton, Antony Rowe 2004.